

דתישבו

גישת הרמב"ם לנושא הקרבנות נתן אביעזר

באלפי קרבנות. התורה מחייבת מעל אלף קרבנות ציבור מידי שנה. הרמב"ם מיישב את אי-ההתאמה הזו בין הכתוב בתורה לבין דברי הנביאים באופן הבא. לפי גישתו, הנביאים מדברים על אי-החשיבות של הקרבנות בעיני הקב"ה, ולעומת זאת, בתורה מתוארת חשיבות הקרבנות לאדם המקריב. הרמב"ם מסביר: והיה הנוהג המפורסם בעולם כולו הרגיל אז, והעבודה הכללית אשר גדלנו עליה הייתה הקרבות מיני בעלי-חיים באותן ההיכלות, וההשתחויה להם, והנחת הקטורת לפניהם, בעבודה באותן ההיכלות העשויות לכווכבים. לפיכך, (הקב"ה) לא ציווה אותנו בעזיבת כל מיני העבודות הללו ולהזניחם ולבטלם, לפי שלא ייתכן לקבלו לפי טבע האדם שהוא נינוח תמיד במורגל... לפיכך, ציוונו לבנות היכל לקב"ה, ושיהא המזבח לשמו, ושיהא הקרבן לו, וההשתחויה לו, והקטורת לפניו, ויחד כהנים לעבודת המקדש, והזהיר אותנו מלעשות דבר מן המעשים הללו לזולתו. רואים אפוא, שלפי גישת הרמב"ם כל המטרה של המוסד האדיר של הקרבנות הייתה להרחיק את ישראל מעבודת האלילים. כפי שהרמב"ם מדגיש: "שאינן המטרה החשובה לכשעצמן (הקרבנות) ושאינן צורך לה' בהן". הרעיון הזה של הרמב"ם מופיע כבר בפרשתנו: "יביאו בני ישראל את זבחיכם... לה' אל-פתח אהל מועד אל-הפתח... וזרק הפהן את-הקדש על-מזבח ה' פתח אהל מועד והקטיר החלב לריח ניחח לה'" (ויק' יז:ה-ו). ומיד אחרי פסוקים אלו כתוב: "ולא-יזבחו עוד את-זבחיכם לשעירים (סוג אלילים) אשר הם זנים את-ריחם" (יז:ז). הפסוק הזה מסביר שטעם המצוות הכתובות בפסוקים שלפניו הוא להרחיק את האדם מעבודת האלילים. לסיכום שיטת הרמב"ם: בזמן מתן תורה הייתה הקרבת קרבנות הדרך המקובלת בקרב העמים לעבוד את הא-ל, ולא היה מציאותי לצפות מבני ישראל שינהגו שלא ככל שאר העמים. זו אם כן הסיבה להימצאותה של מצוות הקרבנות בתורה;

חשיבות הקרבנות מתבטאת בעשרות מצוות בתורה הקשורות בהם. לנושא הקרבת קרבנות ובניית המשכן הוקדשו יותר פסוקים מאשר לכל נושא הלכתי אחר. ארבע פרשות שלמות בספר "שמות" מוקדשות לבניית המשכן וכליו ולהכנת בגדי הכהונה: "תרומה", "תצוה", "ויקהל" ו"פקודי", והקרבת הקרבנות מתוארת בפרטי פרטים בפרשות הראשונות של ספר "ויקרא". הקרבנות והמשכן מוזכרים בהרחבה גם בפרשות "פנחס", "נשא" ו"כי תשא". אפשר להתרשם מכל הפסוקים הללו שקיימת חשיבות מיוחדת לכל המפעל האדיר הזה של הקרבנות.

אולם, בחיבורו "מורה הנבוכים" (חלק ג, פרק לב) הרמב"ם מציע גישה אחרת לחלוטין לעניין הקרבנות, גישה המתאימה לכתוב בפרשתנו. לפי דבריו קיימת אי-התאמה בולטת בין התייחסותה של התורה לקרבנות לבין התייחסותם של הנביאים לנושא זה. להלן מספר דוגמאות שהרמב"ם מביא:

א. בספר ישעיהו כתוב (א:יא): "לְמַהֲלִי רִבְּזַבְּחֵיכֶם יֹאמֶר ה' שְׂבַעְתִּי עֲלוֹת אֵילִים וְחָלַב מְרִיאִים וְדָם פְּרִים וְכִבְשִׂים וְעֲתוּדִים לֹא חִפְצְתִּי". אולם כתוב בתורה שה' כן חפץ בעולות אילים ובדם פרים.

ב. בספר ירמיהו כתוב (ז:כב): "לֹא־דַבַּרְתִּי (הקב"ה) אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם וְלֹא צִוִּיתִים בְּיוֹם הוֹצִיאִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־דַּבְּרֵי עוֹלָה וְזֶבֶח". אולם הרי כן כתוב בתורה בהרחבה "על דברי עולה וזבח" בזמן יציאת מצרים. פרקים שלמים ואפילו פרשות שלמות עוסקים במצוות אלה.

ג. בספר מיכה כתוב (ו:ז): "הֲרִצָּה ה' בְּאֶלְפֵי אֵילִים בְּרִבְבוֹת נַחֲלֵי־שֶׁמֶן". אולם כתוב בתורה כי ה' אכן רוצה

* נתן אביעזר הוא פרופסור (אמריטוס) במחלקה לפיזיקה, באוניברסיטת בר-אילן ומחבר הספרים: "בראשית ברא" ו"אמונה בעידן המדע".

להקריב קרבנות, וחשש שיעלו לירושלים, לבית המקדש, למטרה זו. לכן הקים ירבעם מקדש חלופי בממלכת ישראל: " וַיֹּאמֶר יִרְבְּעָם בְּלִבּוֹ... אִם-יַעֲלֶה הָעָם הַזֶּה לַעֲשׂוֹת זִבְחִים בְּבֵית־ה' בִּירוּשָׁלַם... וְשָׁבוּ אֶל-יְרֻחָבְעָם מֶלֶךְ-יְהוּדָה. וַיַּעַשׂ שְׁנֵי עֲגָלֵי זָהָב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם (לעם) רַב־לָכֶם מַעֲלֹת יְרוּשָׁלַם הִנֵּה אֲלֵהֶיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם. וַיֵּשֶׁם אֶת-הָאֱהָדָב בְּבֵית־אֵל וְאֶת-הָאֱהָדָב נָתַן בְּדָן. וַיְהִי הַדָּבָר הַזֶּה לְחֻטָּאת וַיֵּלְכוּ הָעָם לִפְנֵי הָאֱהָדָב עַד-דָּן" (מל"א יב:כו-ל). רוב מלכי ישראל הלכו בעקבותיו של המלך ירבעם ואפשרו לעם להקריב קרבנות מחוץ לבית המקדש שבירושלים.

בוודאי היו מלכים שפעלו לפי רצון הקב"ה, במיוחד המלך דוד והמלך שלמה. אולם אחרי תקופת דוד ושלמה חלה הדרדרות במלכות ישראל כמפורט בספר מלכים, בדיוק כפי שניבא שמואל.

כיום אין קרבנות ואין מלך על ישראל. אולם גם התנאים בעולם השתנו. עבודת הא-ל המקובלת אצל העמים אינה באמצעות הקרבת קרבנות. כמו כן, המשטר הנהוג במדינות הנאורות אינו מונרכיה אלא דמוקרטיה, ולכן נעלם בפועל הנימוק שהוביל להקרבת קרבנות ומינוי המלך. ואף-על-פי-כן, הרמב"ם קובע במשנה תורה שמצוות אלו חלות גם היום, ונהיה חייבים לקיימן כאשר יחזרו התנאים הנדרשים.

קביעה זו של הרמב"ם מתאימה להלכה באשר לגזירות ותקנות דרבנן (הלכות ממרים ב, ב). הרמב"ם קובע שאפילו אם הנימוק לתקנה או לגזירה נעלם במהלך הזמן ואינו תקף עוד, בכל זאת אין בית דין אחר רשאי לעקור את אותה תקנה או גזירה. אם עיקרון זה חל על תקנות דרבנן, הרי שהוא חל במשנה תוקף גם באשר למצוות התורה.

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
הדף מופיע באינטרנט באתר המידע
של אוניברסיטת בר-אילן

כתובת: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>
כתובת המייל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' עמוס פריש
עורכת לשון: רחל הכהן שף

בני ישראל יבקשו להקריב קרבנות בכל מקרה, ואם לא תינתן להם האפשרות להביא קרבנות לקב"ה, הם יביאו את קרבנותיהם לאילילים.

הרמב"ם הבין היטב שגישתו זו תתקבל בהפתעה מוחלטת אצל הקוראים, וכך הוא כותב:

ויודע אני כי נפשך תרתע מהענין הזה בהחלט, ויקשה עליך זה, ותשאלני בלבך ותאמר לי, היאך באו צווים ואזהרות ומעשים גדולים ומדוקדקים מאוד ובזמנים קבועים, והם כולם אינם מטרה לעצמם אלא מחמת דבר אחר.

יש עוד מצווה בתורה שכל מטרתה לספק את רצון העם להיות כמו שאר העמים, והיא מינוי מלך. כתוב בפרשת "שופטים": "כִּי-תָבֵא אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ וַיִּרְשָׁתָהּ וַיִּשְׁבְּתָהּ בָּהּ וְאָמַרְתָּ אֲשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ כְּכָל-הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבְתַי. שׁוּם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ" (דב' יז:טו-טז). מה פשר המילים "וְאָמַרְתָּ אֲשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ כְּכָל-הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבְתַי"? הרי מדובר במצווה מן התורה, מדוע אם כן כתוב שבני ישראל דורשים את זה ("וְאָמַרְתָּ אֲשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ")? ועוד, מדוע מצווה זו קשורה במה שעושות אומות העולם ("כְּכָל-הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבְתַי")? ממשפט זה מתברר שמצוות מינוי מלך באה כנגד יצר הרע של העם להיות "ככל הגויים". המשטר המקובל בזמן מתן תורה היה שבראש כל אומה עומד מלך, ולא ייתכן שבני ישראל יסתפקו בסוג אחר של הנהגה.

הסבר זה על מינוי מלך בישראל מקבל את ביטויו בספר שמואל, שבו כתוב: "וַיִּתְקַבְּצוּ כָּל יִשְׂרָאֵל וַיָּבֵאוּ אֶל-שָׁמוּאֵל הַרְמָתָה, וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו... שִׁימָה-לָּנוּ מֶלֶךְ לְשִׁפְטָנוּ" (שמו"א ח:ד-ה). תגובת שמואל לבקשה זו מוזרה ביותר. במקום לברך את בני ישראל על בקשתם לקיים מצווה מן התורה, כתוב: "וַיִּרַע הַדָּבָר בְּעֵינֵי שָׁמוּאֵל כִּי אֲשֶׁר אָמְרוּ (בני ישראל) תְּנֶה-לָּנוּ מֶלֶךְ לְשִׁפְטָנוּ" (ח:ו). למה "וַיִּרַע הַדָּבָר בְּעֵינֵי שָׁמוּאֵל"? הרי בני ישראל מבקשים ביזמתם לקיים מצווה מן התורה?! ויתרה מזו, שמואל מנסה בכל כוחו לשכנע את עם ישראל לוותר על בקשתם: "וַיֹּאמֶר (שמואל) זֶה יְהִי מִשְׁפָּט הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר יִמְלֹךְ עֲלֵיכֶם אֶת-בְּנֵיכֶם יִקַּח... וְאֶת-בְּנוֹתֵיכֶם יִקַּח... וְאֶת-שְׂדוֹתֵיכֶם וְאֶת-כְּרָמֵיכֶם וְזִיתֵיכֶם הַטּוֹבִים יִקַּח... וְאֶת-בְּחֹרֵיכֶם הַטּוֹבִים וְאֶת-חֲמוֹרֵיכֶם יִקַּח... וְאִתָּם תְּהִיִּירוּ לַעֲבָדִים" (ח:יא-יז). אבל כל זה לא עזר: "וַיִּמָּאֲנוּ הָעָם לְשָׁמֹעַ בְּקוֹל שָׁמוּאֵל וַיֹּאמְרוּ לֹא כִּי אִם-מֶלֶךְ יְהִי עָלֵינוּ. וְהִיָּינוּ גַם-אֲנָחְנוּ כְּכָל-הַגּוֹיִם" (ח:יט-כא).

ההיסטוריה של עם ישראל הצדיקה את עמדת שמואל ואת עמדת הרמב"ם. כאשר ייסד ירבעם את מלכות ישראל, הוא היה ער לתאוות עם ישראל